



جمهوری اسلامی ایران

مدیریت حوزه علمیه استان قم

رساله علمی سطح ۳

## نقش مساجد در مقابله با تهاجم فرهنگی

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین حضرت استاد ساويز كاشانی (زیدعزه)

استاد مشاور:

حجت الاسلام و المسلمین حضرت استاد واعظ موسوی (زیدعزه)

محقق:

هادی جعفری

بهار ۹۹

## چکیده

تهاجم فرهنگی یکی از حربه‌های قدیمی دشمنان اسلام و جوامع بشری می‌باشد که امروزه در کشور عزیزمان جمهوری اسلامی ایران نمود چشمگیری یافته است، جهانخواران و زورمندان برای تسلط یافتن بر منابع ثروت کشورهای ضعیف، دست به هر اقدامی می‌زنند و از جمله تلاشهای پنهان ویرانگر و خانمانسوز ایشان، کوشش برای از بین بردن فرهنگ و آداب جامعه‌ی مورد هجوم و جایگزین کردن فرهنگ مورد نظر خود به جای آن است.

امروز دشمن نقش اساسی مساجد در بیمه نمودن جوانان در مقابله هجمه‌های فرهنگی به خوبی احساس کرده است، لذا با برنامه ریزی بر عقائد و باورهای جوانان با شبهه افکنی و فرقه سازی سعی در تضعیف این جایگاه دارد و لذا نقش مساجد در خنثی سازی توطئه‌های دشمنان نمود پیدا می‌کند.

هدف از نگارش این تحقیق بررسی نقش مساجد در مقابله با تهاجم غرب می‌باشد. بدین منظور ابتدا به توضیحاتی درباره فرهنگ، تهاجم فرهنگی، تاریخچه‌ی تهاجم فرهنگی، مسجد، تاریخچه‌ی مسجد و نقش مسجد در جامعه اسلامی، عوامل تهاجم فرهنگی از دیدگاه دانشمندان و در ادامه راهکارهای افزایش بهره‌مندی مردم از مسجد بر اساس ظرفیت‌ها و کارکردهای مسجد را تبیین می‌نماید و در پایان راه‌های براندازی، این حربه‌ی دشمن بیان می‌شود.

با توجه به آیات قرآن، احادیث بزرگان دینی، رهنمودهای امام راحل (ره) و مقام معظم رهبری (حفظه) نتیجه گرفته می‌شود که موثرترین و بهترین راه برای مقابله با تهاجم فرهنگی روی آوردن به قرآن و بهره‌گیری از دستوره‌های الهی و آموزه‌های معصومین و به کار بستن آنها در زندگی فردی و اجتماعی است.

**کلید واژه:** مساجد، فرهنگ، تهاجم فرهنگی

## «فهرست مطالب»

.....	<b>مقدمه</b>
۹.....	۱- بیان مسأله
۱۱.....	۲- اهمیت موضوع تحقیق
۴.....	۳- هدف از تحقیق
۴.....	۴- سوالات اصلی و فرعی تحقیق
۵.....	۵- پیشینه ی تحقیق
۵.....	۶- روش تحقیق
۷.....	<b>بخش اول: مفاهیم و کلیات</b>
۷.....	فصل اول: مفاهیم
۷.....	گفتار اول: تعریف مسجد
۸.....	گفتار دوم: تعریف فرهنگ
۱۱.....	گفتار سوم: تعریف تهاجم فرهنگی
۱۶.....	<b>فصل دوم: کلیات</b>
۱۶.....	گفتار اول: تاریخچه ی مسجد
۲۱.....	گفتار دوم: نقش مسجد در جامعه ی اسلامی
۲۸.....	گفتار سوم: تاریخچه ی تهاجم فرهنگی

**بخش دوم: عوامل تهاجم فرهنگی از دیدگاه دانشمندان** ..... ۳۳

گفتار اول: نظریه ی اسلام شناسان در مورد عوامل تهاجم فرهنگی ..... ۳۳

زمینه ها و عوامل تهاجم فرهنگی ..... ۳۴

گفتار دوم: نظریه جامعه شناسان و روانشناسان در عوامل تهاجم فرهنگی ..... ۴۰

عامل اول: انقلاب صنعتی ..... ۴۰

عامل دوم: غفلت از برنامه های بنیادین و استراتژی فرهنگی ..... ۴۱

عامل سوم: غرب زدگی ..... ۴۳

عامل چهارم: ازدیاد مشکلات اقتصادی ..... ۴۵

عامل پنجم: مدرنیته زدگی ..... ۴۷

عامل ششم: تزلزل در نهاد خانواده ..... ۴۸

گفتار سوم: علل تهاجم فرهنگی از دیدگاه تاریخ ..... ۴۹

۱- سلطه ی نظامی ..... ۴۹

۲- سلطه ی سیاسی ..... ۵۰

۳- سلطه ی اقتصادی ..... ۵۱

۴- سلطه ی فرهنگی ..... ۵۱

**بخش سوم: نقش مساجد در مقابله با تهاجم فرهنگی** ..... ۵۴

گفتار اول: راه های مقابله با تهاجم فرهنگی با محوریت مسجد از منظر آیات ..... ۵۴

۱- تنوع و روح بخشیدن به برنامه های مسجد ..... ۵۴

۲- تربیت عبادی برای مقابله با تهاجم فرهنگی ..... ۵۷

- ۳- پاسخ به شبهات در مسجد ..... ۶۱
- ۴- احترام ویژه به اهالی مسجد ..... ۶۴
- ۵- ایجاد فضای صمیمی در مسجد ..... ۶۶
- گفتار دوم: راه های مقابله با تهاجم فرهنگی با محوریت مسجد از نظر روایات ..... ۶۸
- یک) تبلیغ آثار دنیوی و اخروی مسجد برای مقابله؛ ..... ۶۸
- دو) ترویج ابعاد دین در مساجد ..... ۷۷
- سه) نقش مسجد در اصلاح جامعه ..... ۷۹
- چهار) ایجاد پایگاه علمی در مساجد ..... ۸۱
- پنج) پرداختن به تربیت اجتماعی در مساجد ..... ۸۶
- شش) پرداختن به تربیت روحی و اخلاقی در مساجد برای مقابله با تهاجم فرهنگی ..... ۹۱
- گفتار سوم: راه های مقابله با تهاجم فرهنگی با محوریت مسجد از منظر امام راحل و رهبر معظم انقلاب .. ۹۴
- ۱- توجه به مدیریت در مسجد ..... ۹۴
- ۲- ایجاد فعالیت های فرهنگی و هدایت فرهنگی ..... ۹۶
- ۳- سعه ی صدر اهل مسجد و امام جماعت ..... ۹۷
- ۴- تبیین دقیق دشمن شناسی در مساجد ..... ۹۸
- ۵- ایجاد نوآوری در مدیریت و معماری مسجد ..... ۹۹
- ۶- ایجاد کانون های فرهنگی و هنری در مساجد ..... ۱۰۱
- جمع بندی نهائی ..... ۱۰۳
- منابع و مأخذ ..... ۱۰۸



## مقدمه

### ۱- بیان مسأله

مسجد در دین اسلام از چنان جایگاه ویژه ای برخوردار است که به طور قطع می توان اذعان کرد بعد از کعبه، مقدس ترین مکان محسوب می شود. بی تردید مسجد، نقش بسیار وسیع و حساسی در رشد فضایل اخلاقی و تحکیم اساس و بنیان جامعه ی دینی داشته و دارد. مکانی که با حضور در آن می توان به قدرت مطلق خداوند اتکا کرد و با امید و توکل به او مسیر رشد و کمال نهایی انسان را طی نمود. دشمنان اسلام به خوبی با کارکرد مساجد آشنا و با تلاش بی وقفه برای کم رنگ کردن نقش مساجد و استفاده از باورهای انحرافی در برابر عقاید و ارزش های اسلام اصیل، سعی در بی هویت کردن اقشار مختلف مردم دارند. بنابراین مسئولین فرهنگی می توانند با تکیه بر داشته های ارزشمند مکتب پویای تشیع و بهره گیری از معنویت مساجد و با ارائه ی اندیشه های ناب اسلامی در قالب ها و روش های نوین و جذاب به رشد و بالندگی افراد جامعه همت گماشته و در برابر توطئه های روزانه ی آنان بایستند.

مسجد محل تجمع افراد با اعتقاد، مقید به آداب دین، دوستدار دین، دلسوز انقلاب و علاقه مند به رشد و رسیدن به حق و حقیقت می باشد. این مشترکات وقتی در جمعی از مردم وجود داشته باشد، بدون شک یک نیروی قوی و متمرکز ایجاد خواهد شد که توانایی های زیادی در عرصه های گوناگون خواهد داشت. از جمله ی این عرصه ها، که این جمعیت متمرکز بایستی نسبت به آن دغدغه مند باشند، عرصه ی فرهنگی است. عرصه ای که بیگانگان همواره برای تهاجم به آن برنامه ریزی کرده اند. تهاجمی همه جانبه از سوی بیگانگان که بسیار با برنامه و حساب شده است. به اذعان خودشان منابع عظیم مالی برای این تهاجم اختصاص داده اند و از رسانه و تکنولوژی های روز نیز به عنوان ابزار این نبرد بهره می برند.

نقش و تأثیر گذاری مسجد به عنوان پایگاه فرهنگی در ارتقاء بعد اخلاقی مردم غیر قابل انکار است و این تحقیق در صدد بررسی نقش مساجد در مقابله با تهاجم فرهنگی بر اساس ظرفیت ها و کارکرد های مسجد می باشد. جامعه ی ما بایستی نسبت به این هجوم دشمن آگاه گردد. در این رویارویی، جامعه ی ما می تواند از ظرفیت بسیار بالای مساجد و حاضران در مسجد استفاده کند. هر یک از افراد نمازگزار مسجد می تواند نقش یک رزمنده را ایفا نماید. پس می توان مسجد را به عنوان اصلی ترین پایگاه مبارزه با تهاجم فرهنگی در جامعه

ی اسلام نام برد. در عصری که ما زندگی می کنیم تمام قدرت ها و وسایل جهانی بسیج شده اند؛ تا به هر ترفندی اقشار مختلف مردم به خصوص نوجوانان و جوانان ما را گمراه کرده و از خدا و معنویت دور و به ابتدال، مصرف گرایی، تجمل، پرستش شیطان و بتهای مدرن وادارند. در هنگامی که دشمنان از همه ی توان خود برای ضربه زدن به نظام اسلامی استفاده می کنند. ما نیز باید با تکیه بر داشته های ارزشمند خود و بهره گیری از معنویت مساجد به رشد و بالندگی جوانان کشورمان همت گماریم تا همچون سدی در برابر این توطئه ها بایستیم.

نقش و تأثیرگذاری مسجد در ارتقای بعد اخلاقی مسلمانان خصوصا قشر جوان غیر قابل انکار است و از طرفی مسجد به عنوان پایگاه فرهنگی برای جوانان می باشد.

یکی از مصادیق بارز تهاجم در جامعه ی امروزی ایران تهاجم فرهنگی است؛ که در دهه های اخیر شاهد گسترش و گاه سازمان یافته شدن آن می باشیم. دین مقدس اسلام توجه شایانی به مصون سازی جامعه در مقابل تهاجم فرهنگی داشته و برای پیشگیری از تأثیر توطئه های مهاجمان راه های مختلفی را پیش بینی نموده است.

تهاجم فرهنگی غرب، بر خلاف آن چه که به ذهن متبادر می شود، امر بدیع و نوظهوری نیست. بلکه پدیده ای است که همیشه جوامع دینی و اعتقادی را تهدید کرده و حکومت ها همواره در مقام مقابله با آن بوده اند.

اگر ما مساجد را به عنوان اصلی ترین پایگاه فرهنگی که نقش مهمی در تربیت آنها دارد، به برنامه های مفید، تأثیرگذار و ماندگار در جامعه مجهز کنیم؛ خواهیم توانست در برابر هجمه های دشمنان به درستی عمل کنیم. در آن صورت مساجد، کانونی برای مقابله با تهاجم فرهنگی دشمن و دسیسه های آن خواهد بود.



## ۲- اهمیت موضوع تحقیق

اهمیت فرهنگ و نقش آن در نظم اجتماعی ایجاب می‌کند که برای حفظ و ارتقای فرهنگی جامعه تلاش کنیم، تعبیری چون آب برای ماهی و هوا برای موجودات هوایی و خون برای بدن از جمله تمثیل‌هایی‌اند که برای توضیح نقش و اهمیت فرهنگ در جامعه بکار رفته‌اند و در مواردی نیز اساساً جامعه و فرهنگ رفع تمایز شده‌اند یا یکسان انگاشته شده‌اند.<sup>۱</sup>

با توجه به این که جامعه در معرض حملات گسترده‌ی فرهنگی است و جلوگیری از آن و گسترش فساد اخلاقی و معنوی نیازمند ابزارهای دفاعی و پدافند می‌باشد و مسجد در جامعه‌ی اسلامی نقش محوری دارد. همچنین از نظر بزرگان دین، مساجد سنگرهای فرهنگی جامعه اسلامی می‌باشد. لذا مجهز سازی مساجد و بهره‌گیری مناسب از آن برای جلوگیری از تهاجم فرهنگی ضرورت دارد و معتقد هستیم که اخلاق و معنویات با مسجد باید پیوند پیدا کند؛ زیرا این موضوع، یک ضرورت برای جامعه‌ی انسانی و اسلامی است و باید تمام فعالیت‌های مساجد در راستای ترویج فرهنگ دینی باشد و مساجد بنا به تعبیر امام خمینی (ره) سنگر هستند.<sup>۲</sup> ایشان در جهت تبیین مکر و حيله دشمن و نقش مساجد در خنثی سازی دسيسه‌های آنان می‌فرمایند:

«اینها از مساجد می‌ترسند، من تکلیفم را باید ادا کنم، به شما بگویم شما دانشگاهیها، شما دانشجوها، همه‌تان مساجد را بروید پر کنید. سنگر است اینجا. سنگرها را باید پر کرد.»<sup>۳</sup>

که سنگر بودنشان مفهوم عامی دارد، هم سنگر عبادی، هم تربیتی و هم نظامی هستند. در شرایطی که جنگ تحمیل شود علاوه بر سنگر نظام و محل آموزش نیروها سنگر فرهنگی، علمی و هنری نیز هستند و در شرایط عادی مکانی برای تقویت فرهنگ و مقابله با تهاجم دشمنان به دین و فرهنگ است که باید بهتر از گذشته احیا، تقویت و حفظ گردد.

<sup>۱</sup> رضا صالحی امیری، مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی، ص ۱۷۱.

<sup>۲</sup> سید روح‌الله خمینی، صحیفه‌ی امام، ج ۱۲، ص ۳۹۳.

<sup>۳</sup> سید روح‌الله خمینی، صحیفه‌ی امام، ج ۱۲، ص ۳۹۳.

### ۳- هدف از تحقیق

هدف این تحقیق بررسی نقش مساجد در مقابله با تهاجم فرهنگی غرب می‌باشد، در این تحقیق ما قصد داریم کارآمدی مساجد را نشان دهیم و نوع راهکارهایی را ارائه کنیم تا کارآمدی مسجد به حداکثر برسد.

از مهمترین فواید این تحقیق تلاش در تقویت باورهای دینی نوجوانان و جوانان و کاستن از آثار تهاجم فرهنگی است، به طوری که حتی اگر به نحو تهاجم نیانجامد؛ حداقل در جهت کاهش آثار و زیان‌های مالی، روحی، روانی و اعتقادی ناشی از این تهاجم عمل کند. در این رساله سعی بر این است که با این تحقیق، از تأثیرات سوء تهاجم فرهنگی کاسته شود. یکی دیگر از اهداف تحقیق، این است، که مشکلات فرهنگی جامعه اسلامی شناسایی گردد و با مجهز کردن مساجد به مسائل پیشگیری‌کننده، مشکلات فرهنگی و تهاجم برطرف گردد و با این مشکلات و خطرات مقابله گردد.

### ۴- سوالات اصلی و فرعی تحقیق

سوال اصلی:

نقش مساجد در مقابله با تهاجم فرهنگی چیست؟

سوالات فرعی:

- ۱- عوامل تهاجم فرهنگی از منظر دانشمندان چیست؟
- ۲- راه‌های مقابله با تهاجم فرهنگی با محوریت مسجد از منظر آیات چیست؟
- ۳- راه‌های مقابله با تهاجم فرهنگی با محوریت مسجد از منظر روایات چیست؟
- ۴- راه‌های مقابله با تهاجم فرهنگی با محوریت مسجد از منظر امام راحل و رهبر معظم انقلاب چیست؟

## ۵- پیشینه ی تحقیق

در موضوع تحقیق حاضر مجموعه ای کتب و مقالات به زیور طبع آراسته شده است که به صورت مستقیم یا غیر مستقیم به موضوع مسجد یا مقابله با تهاجم فرهنگی مرتبط است:

- کتاب تهاجم فرهنگی (برگرفته از سخنرانی های آیت مصباح یزدی) اثر محمد جواد ابراهیمی.
- کتاب فرهنگ مهاجم اثر جلال رفیع.
- کتاب درآمدی بر تهاجم فرهنگی غرب اثر محمد سعید فیاض.
- کتاب از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم اثر جمعی از نویسندگان.
- کتاب مسجد اثر عباس بشیری.
- کتاب نقش مسجد در جامعه اسلامی غلامحسین محرمی.
- مقاله جوانان، تهاجم فرهنگی و راه های مقابله با آن اثر فهیمه سعیدیان.
- مقاله پدافندهای فرهنگی برای مقابله با تهاجم فرهنگی اثر سید محمد جواد قربی
- مقاله سیاستهای تربیتی در مقابله با تهاجم فرهنگی اثر علی اصغر کاکوجویباری،
- و مقالات و کتب دیگر ...

## ۶- روش تحقیق

این تحقیق از نوع عقلی و نقلی تاریخی است که با مراجعه به کتب، مقالات و منابع کتابخانه ای و نرم افزاری مختلف مرتبط با موضوع، مباحث را مطرح نموده و از منظر روایی، قرآنی، استفاده از دیدگاه اسلام شناسان، روانشناسان، جامعه شناسان و بیانات رهبر انقلاب و امام راحل (ره) با تاکید بر کاربردی بودن، مباحث را تبیین می نماید.

# بخش اول

## مفاهیم و کلیات

## بخش اول: مفاهیم و کلیات

### فصل اول: مفاهیم

#### گفتار اول: تعریف مسجد

##### الف) معنای لغوی مسجد

واژه ی مسجد در لغت، اسم مکان از فعل "سَجَدَ يَسْجُدُ" به معنای جایگاه سجده و محل عبادت است و از قاعده ی معروف اسم زمان و مکان در فعل ثلاثی مجرد مضموم العین مستثنی می باشد. البته لغت دانان بزرگی مانند "فراء" بر آنند که مسجد به فتح عین الفعل نیز جایز است، اگر چه با این تلفظ تاکنون استعمال نشده است.<sup>۱</sup>

به گفته ی "سیبویه" هرگاه فعل و عمل در این واژه مورد نظر نباشد، طبق قیاس، مفتوح خوانده می شود<sup>۲</sup> و در مفردات "راغب اصفهانی" آمده است<sup>۳</sup> که مسجد جایگاه نماز است به اعتبار سجودی، که در آن وجود دارد.

##### ب) معنای اصطلاحی مسجد

مسجد در اصطلاح به عبادت گاه مسلمانان اطلاق می شود. از آن جهت که عظیم ترین عبادتی که در آن برگزار می شود، "نماز" و شاخص ترین جزء نماز که سجده است؛ از این رو به آن مکان، مسجد می گویند<sup>۴</sup>. در فرهنگ دینی، نام "مسجد" یادآور بندگی و کرنش در پیشگاه خداوند متعال است. "مسجد" یعنی جایگاه سجده و سجده اوج عبادت و بندگی انسان برای خداست. سجود اوج عبادت بنی آدم است<sup>۱</sup>. در حقیقت

<sup>۱</sup> فخرالدین الطریحی، مجمع البحرین، ج ۳، ص ۶۵.

<sup>۲</sup> سعید الخوزی الشرتونی، اقرب الموارد فی فصیح العربیة و الشوارح، ص ۴۹۵.

<sup>۳</sup> «المسجدُ مَوْضِعُ الصَّلَاةِ إِعْتِبَاراً بِالسُّجُودِ». راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۲۷۱.

<sup>۴</sup> سید مصطفی حسینی دشتی، معارف و معاریف، ج ۹، ص ۳۵۱.

برترین و اصیل ترین محل برای عبادت و تقرب جستن به خداوند متعال مسجد است. بنابراین در قرآن کریم بر جنبه های عبادی مسجد بیش از هر بعد دیگری تکیه شده است.

### ج) واژه ی مسجد در قرآن

واژه ی مسجد جمعا ۲۸ بار در قرآن ذکر شده که در ۲۲ مورد به صورت مفرد<sup>۲</sup> و در شش مورد دیگر، به صورت جمع آمده است<sup>۳</sup>. در این آیات به اهمیت و جایگاه رفیع مسجد در اسلام، پاره ای از احکام مسجد و مسجدالحرام و احکام خاص آن، مسجدالاقصی و مسجد اصحاب کهف، اشاراتی شده است. البته آیات دیگری نیز در قرآن درباره ی مسجد و اهمیت آن بیان شده که هرچند، لفظ مسجد در آن نیامده ولی بنا بر مفهوم این آیات و شرح تمامی مفسران، می توان در مورد مساجد این آیات را نیز ذکر نمود.

### گفتار دوم : تعریف فرهنگ

فرهنگ در لغت به معنی تعلیم و تربیت است<sup>۴</sup>. و در اصطلاح عبارت است «از ابزارها، رسوم، معتقدات، علوم، هنرها و سازمان های اجتماعی»<sup>۵</sup>.

---

۱. «السُّجُودُ مُنْتَهَى الْعِبَادَةِ مِنْ بَنِي آدَمَ». محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۱۶۴.

۲. آیات (۱۴۵، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۹۱، ۱۹۶، ۲۱۷) سوره ی بقره، (۲) مائده، (۳۱ و ۲۹) اعراف، (۳۴) انفال، (۷) توبه، (۱) اسراء، (۲۱) کهف، (۷) عنکبوت، (۲۷ و ۲۵) فتح، (۲۵) حج.

۳. آیات (۱۴ و ۱۸۷) سوره ی بقره، (۱۸ و ۱۷) توبه، (۴۰) حج، (۱۸) جن.

۴. علی اکبر دهخدا، لغت نامه، ج ۱۱، ص ۷۱۳۲.

۵. امیرحسین آریان پور، زمینه ی جامعه شناسی، ص ۱۲۰.

بنابراین، فرهنگ معنای گسترده ای دارد و شامل علوم، هنر، اخلاق، آداب و رسوم، عادات و نمادها می شود. فرهنگ، اساس و پایه ی اجتماع و سبب پیوند اعضای آن می باشد. شخصیت جمعی و هویت اجتماعی جامعه ای به فرهنگ آن مستند است.<sup>۱</sup>

برای فرهنگ تعاریف زیادی ارائه شده است که این امر خود بیانگر آن می باشد که تمام دستاوردهای مادی و معنوی بشر در طول تاریخ در قالب اصطلاح فرهنگ قابل تعبیر است. به همین سبب، تعریف ذکر شده در فرهنگ مردم شناسی "میشل پانوف" را می توان تعریفی جامع از فرهنگ دانست: «فرهنگ مجموعه ای از آگاهی ها و رفتارهای فنی، اقتصادی، آیینی، مذهبی و اجتماعی است که جامعه ی انسانی معینی را مشخص می کند».<sup>۲</sup> در تعریفی دیگر، فرهنگ را الگوهای معین و فهم مشترک انسان ها برای عمل دانسته اند.<sup>۳</sup> فرهنگ را می توان در دو سطح مادی و معنوی تعریف نمود. فرهنگ مادی عبارت است از: تمامی آن چه که عینی و ملموس است. مانند: آثار هنری، دستاوردهای صنعتی، بناهای تاریخی، خط و موسیقی و .... فرهنگ معنوی یا غیر مادی عبارت است از: عقاید و رسوم، علوم و معارف، ارزش ها، اندیشه ها و اخلاقیات و ...<sup>۴</sup>

برای فرهنگ، ویژگی هایی را برشمردند که برخی از آنان عبارت اند از: آموختنی و اکتسابی بودن، زنده بودن، هویت دهنده بودن، قابلیت انتقال و این که خاص انسان است.<sup>۵</sup>

فرهنگ فرایند معنایابی و تکامل زندگی انسان در ارتباط با خود و جهان پیرامونی است و به تعبیر دیگر می توان فرهنگ را "بستر تعامل در جوامع انسانی یا نرم افزار زندگی" دانست.<sup>۶</sup>

فرهنگ از دیدگاه امام خمینی (ره) به مفهوم ملیت و هویت یک ملت تعریف شده است. «فرهنگ مبدأ خوشبختی و بدبختی ملت است؛ اگر فرهنگ ناصالح باشد، این جوان هایی که تربیت می شوند به این تربیت های فرهنگ ناصالح، این ها در آتیه فساد ایجاد می کنند».<sup>۱</sup>

۱. اداره کل تبلیغات اسلامی استان بوشهر، فرهنگ و اقتصاد با عزم ملی و مدیریت جهادی: مفاهیم و دیدگاه ها، ص ۱۳.

۲. میشل پانوف، فرهنگ مردم شناسی، مترجم: اصغر عسکری خانقاه، صص ۱۳۶-۱۰۳.

۳. ژان لویی بارسو، سوزان اشنایدر، مدیریت در پهنه ی فرهنگ ها، ص ۱۲۵.

۴. جوزف روسک، رولند وارون، مقدمه ی جامعه شناسی، ص ۱۰.

۵. محمد سعید، فیاض، درآمدی بر تهاجم فرهنگی غرب، ص ۲۳.

۶. مجتبی احمدی، ابوذر زارع درخشان، حسین همزاده ابیانه، از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم، ص ۱۴.

"آلفرد کروبر" در کتاب انسان شناسی خود فرهنگ را «انبوه واکنش های حرکتی، اکتسابی، فنون، اندیشه ها و ارزش ها و رفتار ناشی از آن ها تعریف کرده است و اندیشه ها و ارزش ها را هسته ی اصلی فرهنگ می داند.<sup>۱</sup> مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در تعریف فرهنگ فرمودند: فرهنگ یعنی خلیات و ذاتیات یک جامعه و بومی یک ملت، تفکراتش، ایمانش، آرمانش، این ها تشکیل دهنده ی مبانی فرهنگ یک کشور است.<sup>۲</sup> بنابراین فرهنگ روح و جان ملت و کشور است. اگر فرهنگ کشور متعالی باشد، آن کشور امید پیشرفت دارد. و الا باید به اصلاح فرهنگ خود پردازد.<sup>۳</sup>

ویژگی های زیر را می توان برای فرهنگ در نظر داشت:

- ۱- انسانی بودن؛ فرهنگ حاصل توانایی خاص ذهنی و دستی بشر است.
- ۲- اجتماعی بودن؛ فرهنگ عصاره ی زندگانی اجتماعی است.
- ۳- تأثیر و تأثر؛ فرهنگ جامعه و افراد انسانی در یکدیگر تأثیر و تأثر متقابل دارند.
- ۴- قابلیت انتقال ، فرهنگ به عنوان یک میراث اجتماعی از نسلی به نسل دیگر قابل انتقال است.
- ۵- فرهنگ اکتسابی است.
- ۶- دو بعدی بودن فرهنگ یعنی هم جنبه ی مادی و هم جنبه ی معنوی متمایز دارد.

---

۱. سید روح الله خمینی، صحیفه ی نور، ج ۱، ص ۴۵۵.

۲. چلبی مسعود، برنامه ریزی فرهنگی عامل تغییر یا ثبات، ص ۱۰۰.

۳. سید علی خامنه ای، فرهنگ در منظر مقام معظم رهبری، ص ۸۵.

۴. محمدحسین جمشیدی، تهاجم فرهنگی چیست؟، صص ۹۴ - ۹۳.



## گفتار سوم: تعریف تهاجم فرهنگی

تهاجم فرهنگی این است که یک مجموعه ی سیاسی یا اقتصادی برای مقاصد سیاسی خودشان و برای اسیر کردن یک ملت، به بنیان های فرهنگی آن ملت هجوم می برند. آن ها هم چیزهای تازه ای را به خورد کشور و ملت می دهند. اما به زور و به قصد جایگزین کردن آن ها با فرهنگ و باورهای ملی، که نام آن تهاجم است. در تهاجم فرهنگی، هدف ریشه کن کردن فرهنگ ملی و از بین بردن آن است.<sup>۱</sup>

در تبادل فرهنگی، آن ملتی که از ملل دیگر چیزی می گیرد، به دنبال آن است که چیزهای مطبوع، دلنشین، خوب و مورد علاقه را بگیرد. به عنوان مثال، دانش را از آن ها تعلیم می گیرد. فرضاً، ملت ایران به اروپا می رود؛ می بیند که این ها یک ملت سخت کوش هستند؛ اگر این را یاد بگیرد، خیلی خوب است! یا به اقصا شرق آسیا، سفر می کند، که مردمی دارای وجدان کار، علاقه مند به کار و مشتاق کار می بیند. اگر این را از آن ها یاد بگیرد، خیلی خوب است! یا در فلان کشور، ملتی وقت شناس، دارای نظم و انضباط، دارای محبت، حس ادب، حس احترام می بیند؛ اگر یاد بگیرد، این ها چیزهای خوبی است! در تبادل فرهنگی قضیه چنین است. آن ملت فرا گیرنده، می گردد نقاط درست و چیزهایی را که فرهنگ او را کامل می کند، از دیگران تعلیم می گیرد. درست مثل یک انسانی که ضعیف است و دنبال غذای مناسبی می گردد. دارو و غذای مناسب را مصرف می کند، تا سالم شود و نقصش از بین برود. در تهاجم فرهنگی، چیزی که به ملت مورد تهاجم می دهند، چیزهای خوب نیست. بلکه چیزهای بد است. فرض بفرمایید اروپایی ها، وقتی تهاجم فرهنگی را در کشور ما شروع کردند، نیامدند روحیه ی وقت شناسی، شجاعت و خطر کردن در مسائل و یا تجسس و کنجکاوی علمی را، در ملت ما منتشر کنند و با تبلیغات و تحقیقات سعی کنند؛ ملت ایران، ملتی دارای وجدان کاری یا علمی شود. این کارها را نمی کنند! مسأله لائالی گری جنسی را وارد کشور ما می کردند. ملت ما، در طول هزاران سال، ملتی بود دارای مبالات جنسی. یعنی رعایت های مربوط به زن و مرد و این، در تمام دوران اسلامی بوده است.<sup>۲</sup>

نه این که کسی خطا و تخلف نمی کرده! خطا همیشه است. خطا غیر از این است، که چیزی عرف جامعه شود. در تهاجم فرهنگی، دشمن می گردد آن نقطه ای از فرهنگ خود را به این ملت می دهد و وارد این ملت می کند که خودش می خواهد. معلوم است که چه می خواهد! اگر در تبادل فرهنگی، ملتی که از فرهنگ بیگانه

۱. بیانات مقام معظم رهبری در جمع مسئولین و کارکنان صدا و سیما در سال ۱۳۷۱.

۲. مجتبی احمدی، ابوذر زارع درخشان، حسین همزاده ایبانه، از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم، ص ۲۳.

چیزی می گیرد، تشبیه شود به آدمی که در کوچه و بازار غذا و داروی مناسب می خرد که مصرف کند، در تهاجم فرهنگی، ملتی را که تحت تهاجم قرار گرفته است، باید به بیماری که افتاده و خودش کاری نمی تواند کند؛ تشبیه کنیم. آن زمان دشمن، آمپولی به وی تزریق می کند و معلوم است، آمپولی که دشمن تزریق کند چیست! این فرق دارد، با آن دارو و درمانی که خود شما بروید و آن را با میل انتخاب کنید و وارد بدنتان کنید. پس در واقع این تهاجم فرهنگی است.<sup>۱</sup>

بنابراین تبادل فرهنگی به انتخاب ما می باشد. اما تهاجم فرهنگی، به انتخاب دشمن است. تبادل فرهنگی انجام می دهیم تا کامل شویم. یعنی فرهنگ خودی را کامل کنیم. اما تهاجم فرهنگی انجام می گیرد تا فرهنگ خودی را ریشه کن کند. تبادل فرهنگی، از چیزهای خوب و تهاجم فرهنگی از چیزهای بد است. تبادل فرهنگی در هنگام قوت و روزگار توانایی یک ملت انجام می گیرد؛ ولی تهاجم فرهنگی، در دوران ضعف یک ملت است.

لذا دیدید که استعمارگران در آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین هر جا خواستند وارد شوند، قبل از آن که سیاست مداران، سربازان و قزاق هایشان وارد شوند، میسیون های مسیحی و هیأت های تبشیری مسیحی شان وارد شدند. ابتدا سرخ پوستان و سیاه پوستان را مسیحی کردند، سپس طناب استعمار را به گردنشان انداختند؛ بعد هم از خانه و کاشانه شان آواره شان کردند.<sup>۲</sup>

بنابراین تهاجم فرهنگی را می توان چنین تعریف کرد:

«ایجاد یک حالت بحرانی، عدم تعادل، اغتشاش و اختلال در یک سیستم که عناصر آن را آداب و رسوم، اخلاقیات، عرف، سبک زندگی، زبان، ارزش ها و هنجارها تشکیل می دهد؛ تهاجم فرهنگی می نامند».<sup>۳</sup>

بدین ترتیب، استعمارگران، اکنون به این نتیجه رسیده اند که بهترین راه نفوذ در سایر کشورها، نفوذ در فرهنگ آن و استحاله ی درونی آن است.

آنان می خواهند ارزش های مورد پسند خویش را، ارزش های مترقی جلوه دهند و جایگزین معیارهای بومی و فطرت ملت ها سازند و از این طریق، بدون هیچ دغدغه ای از آینده، منافع خود را در این کشورها مطمئن یابند. این جمع بندی، به ویژه در دهه های اخیر، مبنای فعالیت های سازمان یافته ی گسترده ای قرار گرفته که

۱. مجتبی احمدی، ابوذر زارع درخشان، حسین همزاده ایبانه، از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم، ص ۲۴.

۲. مجتبی احمدی، ابوذر زارع درخشان، حسین همزاده ایبانه، از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم، ص ۲۵.

۳. محمدحسین علی محمدی، تحلیلی بر تهاجم فرهنگی، ص ۵۱.

غرب آن‌ها را ترویج معیارهای تمدن، رشد و توسعه معرفی می‌کند. اما در فرهنگ ملت‌ها، از این اقدامات با تعبیر مختلفی یاد می‌شود که مفهوم مشترک آن در تعبیر هجوم فرهنگی نهفته است.<sup>۱</sup>

این عمل<sup>۲</sup> به شکلی هوشیارانه که بتواند یک ملت و جامعه را نسبت به فرهنگ خود بیگانه و مطیع‌گرایز بیگانه‌گان نماید؛ عمدتاً تهاجم فرهنگی محسوب می‌شود.

دانشمندان غربی نیز به این واقعیت اذعان دارند. اتو کلاین برگ یکی از روان‌شناسان اجتماعی غرب (۱۹۵۴)، در این زمینه می‌نویسد؛ حتی در جریان پیاده کردن برنامه‌های بلند نظرانه و آزاد منشانه، چون کمک به همکاری فنی نیز نگرش استعماری و سایر اشکال استثمار متجلی است؛ مثلاً کشوری که کمک‌های فنی به دیگری ارائه می‌دهد؛ این انتظار را دارد که کشور دریافت‌دارنده ی کمک، معیارها و الگوهای وی را برگزیند.<sup>۳</sup>

اگر می‌بینید که مسأله ی تهاجم فرهنگی یا شیخون فرهنگی یا قتل عام فرهنگی در این کشور به شدت از طرف دشمن دنبال می‌شود؛ اگر می‌بینید که تبلیغات دشمن در همه جای دنیا بر جمهوری اسلامی بیش از جاهای دیگر متمرکز است و اگر می‌بینید که دائم تلاش می‌کنند ذهن ملت به خصوص جوانان و مؤمنین را در داخل جمهوری اسلامی تصرف کنند، به همین سبب است که دشمن و نهاد‌های دشمن، بر اثر تجربه فهمیده‌اند که انسان، آسیب‌پذیر است. می‌گویند هر انسانی، قابل فاسد شدن است. هر کس باشد، می‌توان فاسدش کرد. البته راست می‌گویند؛ با یک استثنا متقین را نمی‌توان فاسد کرد. آن‌ها این مورد را، یعنی معنای تقوا را دیگر نمی‌فهمند.<sup>۴</sup>

تهاجم فرهنگی حرکتی است مرموزانه، حساب شده، همراه با برنامه ریزی دقیق که با به کارگیری شیوه‌های متعدد و متنوع برای سست کردن باورها، دگرگونی ارزش‌ها، انحراف اندیشه‌ها و تغییر و تبدیل آداب و سنن و نابودی اصول اخلاقی حاکم بر یک جامعه انجام می‌گیرد.

تهاجم فرهنگی هجومی است از سوی یک نظام فرهنگی خاص به نظام فرهنگی دیگر که از طریق شیوه‌ها و ابزارهای خاص نرم‌افزاری به صورتی یک‌جانبه و ناگهانی صورت می‌گیرد و هدف اساسی آن جایگزینی

---

۱. مسعود خرم، هویت، ص ۱۵.

۲ (مراد جایگزینی فرهنگ بیگانه با فرهنگ خودی)

۳. محمود روح‌الامینی، زمینه‌ی فرهنگ‌شناسی، ص ۱۰۱.

۴. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار فرماندهان و اعضای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به مناسبت روز پاسدار در سال ۱۳۷۳.

ارزش ها، روش های زندگی، اخلاقیات و نظام فکری فرهنگی مهاجم به جای ارزش ها و عقاید، روش زندگی و نظام فکری مکتب هدف صورت می گیرد. تهاجم فرهنگی یعنی تهی کردن جامعه از ارزش ها و فرهنگ خود و مستعد شدن جهت پذیرش فرهنگ بیگانه است.<sup>۱</sup>

تهاجم فرهنگی به معنای هجوم به بنیان های فرهنگی و نظام فکری یک ملت به منظور دست یابی به اهداف سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است. در این هجوم باورهای تازه و جذاب به گونه ای ظاهر می شوند که افراد جامعه ناآگاهانه نسبت به آن جذب شده و ارزش های درونی خود را سست شده و جایگزین شده می بینند.<sup>۲</sup>

---

<sup>۱</sup> بیانات مقام معظم رهبری در جمع مسئولین و کارکنان صدا و سیما در سال ۱۳۷۱.

<sup>۲</sup> ابوالفضل امیری، تهدید نرم، تهاجم فرهنگی و ناتوی فرهنگی، صص ۴۳-۳۳.